

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

MOPHATO 12

SETSWANA PUOTLALELETSO YA NTLHA (FAL)

PAMPIRI YA NTLHA (P1)

TLHAKOLE/MOPITLWE 2014

MADUO: 80

NAKO: 2 diura

Pampiri e, e na le ditsebe di le 12.

DITAELO

1. Pampiri e, e arogantswe ka dikarolo di le THARO e leng A, B le C.

KAROLO YA A:	Tekatlhaloganyo	(30)
KAROLO YA B:	Tshosobanyo	(10)
KAROLO YA C:	Tiriso ya puo	(40)

2. Buisa ditaelo TSOTLHE ka kelotlhoko.
3. Araba dipotso TSOTLHE.
4. Simolola karolo NNGWE le NNGWE mo tsebeng e NTŠHWA.
5. Dinomoro tsa dikarabo di tlhagelele jaaka di ntse mo pampiring ya dipotso.
6. Tlogela mola mo magareng ga dikarabo tsa gago.
7. Tlhokomela mopeleto le popego ya dipolelo.
8. Kwala sentle ka mokwalo o o buisegang.
9. Nako e e tshitshinngwang:

KAROLO YA A:	Tekatlhaloganyo:	45 metsotso
KAROLO YA B:	Tshosobanyo:	20 metsotso
KAROLO YA C:	Tiriso ya puo:	55 metsotso

KAROLO YA A: TEKATLHALOGANYO**POTSO 1**

- 1.1 Buisa temana e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

TEMANA A

Le fa go ne go tshitshintswe gore motho mongwe le mongwe a dirise metsotso e le 67 go thusa bao ba tlhokang ka letsatsi la matsalo a ga rre Nelson Rolihlahla Mandela, leo le neng le le ka 27 Phukwi 2012, go itshupa fa bangwe ba dirisitse letsatsi lotlhe kgotsa kgwedi yotlhe go tlotla letsatsi leo. Letsatsi le, le bidiwa Letsatsi la Boditšhabatšhaba la Nelson Mandela.

Motlotlegi Nelson Mandela yo o ratwang le go tlotlwa ke lefatshe ka bophara o ne a tshwara dingwaga di le masome a robongwe le bone (94). Ena o keteketse letsatsi le, kwa Qunu a na le ditsala le balosika, fa lefatshe lona le ketekile ka go dirisa metsotso e le 67 go tokafatsa matshelo a bao ba leng dikobo di magetleng.

Kwa ntle le kuku eo a neng a e reketswe ya letsatsi la matsalo, Mandela o ne a apeetswe setampa le mogodu, dijo tseo go utlwlang a di rata bobe. Re sa balele ura le metsotsvana e le supa eo batho ba e diriseditseng go thusa setšhaba, ba ne gape ba inaya nako ya go eleletsa rre Madiba letsatsi le le monate la matsalo. Bontsi bo ne bo lebeletse gore o tlhaela fela ka dingwaga di le thataro gore a bo a na le lekgolo la dingwaga moyo o sa ntse o le mo nameng.

Bao ba neng ba kgona jaaka moporesitente wa pele wa US, e leng ena Bill Clinton ba ne ba ipha nako ya go etela Madiba ka namana kwa legaeng la gagwe kwa Kapa Botlhaba. Moporesitente wa jaanong Barack Obama le mosadi wa gagwe Michele bona ba rometse fela molaetsa wa keleletso masego. Clinton o ne a tlile le morwadie e bong Chelsea.

Setlhoa sa letsatsi le, e nnile fa baithuti ba le dimilione di le 12 ba lefatshe ka bophara ba opelela monna yo o ratang bana le go ineela a sa belaele pina ya matsalo e leng yona *Happy Birthday*. Moporemia wa Kapa Botlhaba, Noxolo Kiviet, o rotloeditse puso ya porofense le baeteledipele ba dikgwebo go dira ka boineelo, le go dira go feta metsotso e le 67 letsatsi le letsatsi, go netefatsa gore bana ba porofense e, bao ba nang le mathata ba bona thuto e e botoka.

Batshwarwa ba kgale ba dipolotiki, bao ba neng ba tshwerwe le Motlotlegi Mandela, jaaka Dennis Goldberg, ba kopane kwa 'Drakenstein Correctional Facility' kwa Paarl, eo e neng e itsege ka Victor Verster, koo Madiba a feditseng dingwaga di le 27 e le mogolegw. Kwa toropong ya Pau kwa France, ba simolotse letsatsi leo ka go tsholetsa folaga eo e neng e kwadilwe *Happy Birthday* Nelson Mandela. Fa kwa lefelong la ditshwantsho le le kwa Britain bona ba ne ba baya ditiro tsa ga Shakespeare go bonwa ke batho botlhe. Papetlana e nngwe ya ditiro tsa ga Shakespeare e ne ya tsenngwa ka bonokwane kwa kgolegelong fa Mandela a ne a tswaletswe, ke ka moo re bonang gompieno e na le matshwao a mokwalo wa gagwe o moleele.

[E fetoletswe go tswa go *The New Age*, 19 Phukwi 2012]

- 1.1.1 Naya leina la moporesitente wa US yo o neng a etela Madiba kwa legaeng la gagwe. (1)
- 1.1.2 Temana e e nopenseng, e ikaegile ka letsatsi lefe? (1)
- 1.1.3 Fa o bona ke ka ntlha ya eng letsatsi leo le bidiwa jalo? (2)
- 1.1.4 Selo sa botlhokwa seo ditšhaba di tshwanetseng go se dira ka letsatsi leo ke eng? (2)
- 1.1.5 Goreng moporemia wa Kapa Botlhaba a ne a rotloetsa puso ya porofense le baeteledipele ba dikgwebo go dira ka thata? (2)
- 1.1.6 Qunu e fitlhelwa mo porofenseng efe? (1)
- 1.1.7 Baagi ba motse wa Qunu ba dirile eng go tlotlomatsa Mandela ka letsatsi la gagwe la matsalo? (2)
- 1.1.8 Naya leina la monna yo o neng a golegilwe le rre Nelson Mandela kwa Victor Verster. (1)
- 1.1.9 A o bona go siame gore letsatsi la botsalo la Nelson Mandela, le ketekiwe ke lefatshe lotlhe? Ntsha maikutlo a gago. (2)
- 1.1.10 Tlhophapha karabo e e maleba.

Rre Nelson Rolihlahla Mandela o belegwe ka ngwaga wa ...

- A 1818
- B 1958
- C 1918
- D 1914

(1)

- 1.2 Sekaseka setshwantsho se se latelang, mme morago o arabe dipotso.

TEMANA B

NKOSAZANA DLAMINI-ZUMA

Tla o kopane le motho yo o tlisitseng phetogo mo Lefapheng la tsa Selegae mo nageng ya rona. Motho yo jaanong a tlhophilweng go etelela pele puso tsa Aforika ka bophara go fedisa ntwa ya dibetsa mo kontinenteng ya Aforika le go ganela gore meago e emise dikgwebo magareng ga dipuso tse dingwe.

Kopana le rona fa re tla bo re tlota le ena ka tseo a ratang di ka dirwa jaaka modulasetilo wa khomishine ya AU le gore Aforika-Borwa e tla ungwa eng mo go se.

Go bona tshedimosetso e e tletseng re imeilele mo go:
bookings@tnamedia.co.za

**MODULASETILO
AU KHOMIŠHINE**

Letlha: 8 Diphalane 2012
Nako: 06:30–09:30
Lefelo: Hotele ya Hilton mo Gauteng
Tuelo: R695 motho a le mongwe
Setlhopho: Beeletsa tafole ya batho ba le lesome go bona poelo ya 10%.

Phasalatso e lo e tlisediwa ke ba ga

[Boithamedi le Phetolelo go tswa mo go New Age, 1 Diphalane 2012]

- 1.2.1 Ke bomang bao ba tla bong ba buisana le Nkosazana Dlamini-Zuma? (1)
- 1.2.2 Goreng batho ba, ba kopa gore o kopane le bona? (2)
- 1.2.3 Kopano e e umakiwang e ya go tshwarelwya kwa kae? (1)
- 1.2.4 Phasalatso e, re e tliseditswe ke setlamo sefe? (1)
- 1.2.5 Naya tirelo e re e tlisediwang ke setlamo se se re tliseditseng phasalatso e. (2)

- 1.2.6 Mme Nkosazana Dlamini-Zuma o fetotse lefapha lefe mo pusong? (1)
- 1.2.7 Ke dilo dife di le PEDI tseo Nkosazana Dlamini-Zuma a tshwanetseng go di dira jaaka Modulasetilo? (4)
- 1.2.8 A o bona go siame gore batho ba duele fa ba ya go utlwelela puisano ya SABC le Nkosazana Dlamini-Zuma? Tshegetsa ka lebaka. (2)
- 1.2.9 Tlhophpha karabo e e maleba.
 Kopano e ya go tsaya diura di le.
 A Tlhano
 B Pedi
 C Thataro
 D Tharo (1)

PALOGOTLHE YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: TSHOSOBANYO**POTSO 2**

Buisa temana e e latelang (TEMANA C) mme morago o kwale tshosobanyo ka go ntsha dintlha di le SUPA tsa botlhokwa jwa maemo a bosa mo go tsamaiseng mananeo a batho ka go farologana.

DITAELO

1. Kwala dipolelo tse di nang le dintlha di le SUPA, mme mafoko a gago a se ke a feta masomeasupa (70).
2. Dinomoro tsa dipolelo di kwalwe go simolola ka 1–7.
3. Kwala ntlha e le NNGWE mo polelong.
4. Kwala ka mafoko a gago.
5. Kwala palogotlhe ya mafoko a o a dirisitseng kwa bokhutlong jwa tshosobanyo.

TEMANA C**BOTLHOKWA JWA MAEMO A BOSA MO GO
TSAMAISENKO MANANEO A BATHO**

Kitso ya tsa maemo a bosa e botlhokwa thata e bile ke nngwe ya dikarolo tsa bophelo jwa motho. Maemo a bosa a thusa mo thulaganyong eo motho a nang nayo go tsamaisa lenaneo la letsatsi kana la ditiro. Maemo a bosa a thusa batho ba ba tsogang moso le moso go ya ditirong, a dira gore batho ba tlhophe diaparo tse di siametseng bosa jwa letsatsi leo.

Maemo a, a na le seabe mo metshamekong. Gantsi batsamaisa-metshameko le bakatisi ba lebelela phoko ya phefo le ka mokgwa o e fokang ka teng. Ga se phefo fela, ba lekola maemo a loapi go lebelela kgonego ya go na ga pula. Mokatisi o tsaya tsia dintlha tse di botlhokwa go mo thusa go tlhola motshameko, mme o tla tlhaba batshameki botlhale gore ba tshameke kgwele ya bone ka mokgwa ofe.

Balemirui ba emela pula tsa dikgakologo gore ba kgone go lema. Fa dipula di ka diega, temo le yona e tla boela kwa morago mo e tla amang nako ya thobo. Batsamai le bajanala ba dira diponelopele tsa maemo a bosa ka nako eo ba tla beng ba tsaya loeto. Go dira tshwetso e e tshwanetseng motho o tshwanetse go leba setlha sa leeto, kgwedi le nako, seo se tla mo kgontshang go tlhopha diaparo tse di tshwanetseng. Fa o kgweetsa sejanaga maemo a loapi a be a fetoga, o tshwanetse go tsamaya ka iketlo gore sejanaga se se phepheulwe ke diphefo tse di maatla.

Baagi ba matlo ba tsaya tsia maemo a bosa pele ba thala polane ya moago. Ba lebelela tshireletso ya moago kgatlhanong le maemo a bosa, phoko ya diphefo le dipula.

[Thanya, L Molefe le ba bangwe]

KAROLO YA C: TIRISO YA PUO**POTSO 3**

Sekaseka phasalatso e e latelang mme morago o arabe dipotso.

TEMANA D

[*The Star*, 20 July 2012]

- 3.1 Ke lefapha lefe le le dirisanang le SANBS? (1)
- 3.2 Goreng batho ba tshwanetse go neelana ka madi? (2)
- 3.3 Botlhokwa jwa go nna teng ga setshwantsho sa Nelson Mandela mo phasalatsong ke bofe? (2)
- 3.4 A motho yo o abelanang ka madi ga a tsenye botshelo jwa gagwe mo kotsing? (2)

- 3.5 Ke batho ba ba ntseng jang bao ba sa tshwanelang go abelana ka madi? (1)
- 3.6 Seatla se se tsholeditsweng se supa eng? (1)
- 3.7 Tlhophya karabo e e maleba.

SANBS e kaya ...

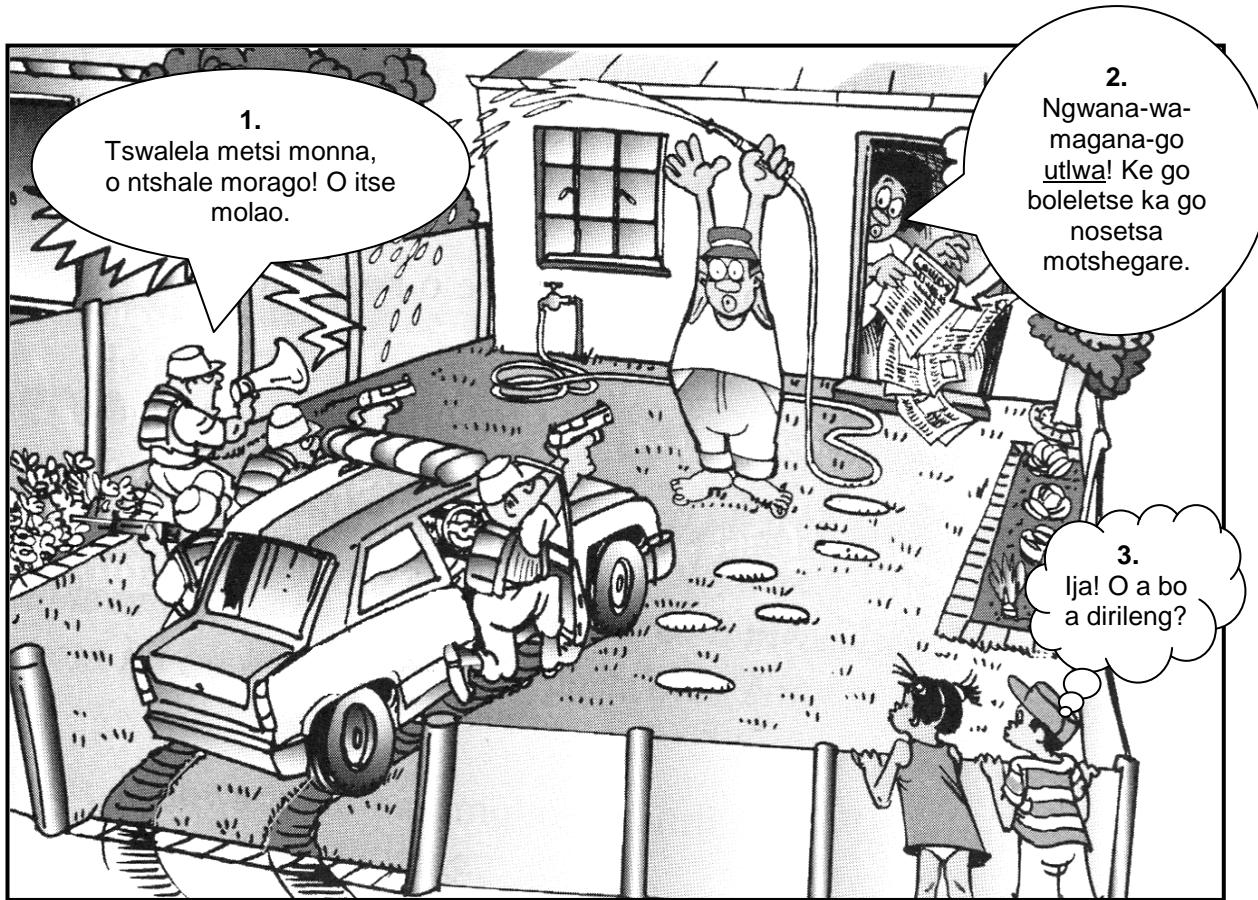
- A South African National Bureau Standards.
 B South African Normal Blood Service.
 C South African National Blood Service.
 D South African National Body Service.

(1)
[10]

POTSO 4

Sekaseka khathunu e e latelang, mme morago o arabe dipotsa.

TEMANA E

[E fetoletswe go tswa go Sesotho sa Nnete, MR Phuroe le ba bangwe]

- 4.1 Ke ka ntlha ya eng monna yo o mo khathunung a emisitse mabogo? (2)
- 4.2 Nopola polelo e e bontshang modirisotaelo mo khathunung. (1)
- 4.3 Goreng mosimane le mosetsana ba okometse ka lebota? (2)

- 4.4 Ke batho ba le bakae ba ba tshotseng dithunya mo khathunung e? (1)
- 4.5 Naya lekaelagongwe la lefoko le le thaletsweng mo go 2. (1)
- 4.6 Goreng mathho a motho yo o okometseng mo mojako a rotogile? (2)
- 4.7 Tlhophya karabo e e maleba.

Ija! Ke karolo efe ya puo?

- A Leetsi
- B Leamanyi
- C Lelatlhelwa
- D Leitiri

(1)
[10]

POTSO 5

- 5.1 Buisa temana e e latelang mme morago o arabe dipotso.

TEMANA F

'Ao, fa ke sa bolo gore kokoo jaana, ga lo utlwé!
 'Ehe, ke wena Mmakurutlele! Nnyaya, ke gore ke kwa morago, ga ke bolo go nna ke re tsena, go raya gore o ne o sa nkutlwé.
 'Ija, nna ke a bo ke ne ke tsaya gore lo a bifá, kgotsa lo apeile sengwe se se monate jaanong lo sa batle di-eta-di-ema.
 'E re ka o itse go tshega ka batho! O ka re o ntse o itse sentle fela gore ga ke ineye sepe, o bo o tla go ntshotla go le kalo.
 'Ke go sotla eng, a ke re ba letse ba gorogile, jaanong ke gore mosadi a itshupe diatla ka kapei.
 'Ke apaya ke se bona kae; a ke re o a itse gore banna ba gompieno ba ngame, le sesepa sa sesepa, motho ga a ka ke a go raya a re tsaya o ye go reka.
 'Mme wena o botoka, bona ditlhako tsele tsa maloba le mosesé. Rraagwe Seabueng fa a tla a ga a ise a ke a bue sepe?
 'A bua eng, a ke re ke a dira kwa khanseleng.' Gasewame le Mmakurutlele, ba ne ba le mo ntlong mo polateng ba ntse fa tafoleng, ba bua dikgang tsa bone ba di timana, go se ope yo e ka reng a re kokoo, a di tsholelwá.
 Metsi a ne a le mo ketleleng mo setofong, go tla go dira tee e e tla ba rokotsang dikgang.
 'Nna kana yole wa maloba fa lo ntse lo tswetse kwa ntle le rre Mosope, ke go kopa leina le aterese ya me, jaanong ke yo gompieno o nkwaletse, o bua dipuo di gana go fela.' 'O a bo o tla iphorokisa, tla re utlwé gore a re eng.' Gasewame a tsaya lekwalo mo go Mmakurutlele, mme a ja dikgang.
 A ya le lone a bo a le fetsa, nako yotlhe a ntse a boaboa ditlhaa, go supa fa lekwalo la teng le na le dikgang tse di monate.

[Mmutla wa gae ga o lobelo, MB Kelaotswe]

- 5.1.1 Dirisa **lethalosi** le le latelang mo polelong e o e itlhametseng.
 Morago (2)
- 5.1.2 Dirisa kutu ya lediri **letse** jaaka lediritota mo polelong e o e itlhametseng. (2)
- 5.1.3 Kwala polelo e e latelang mo tumelong.
 Go raya gore o ne o sa nkutlw. (2)
- 5.1.4 Tlhophpha karabo e e maleba.
 Go itshupa diatla.
 A Go se dire.
 B Go bontsha batho diatla.
 C Go bontsha bokgoni.
 D Go nna botswa. (1)
- 5.1.5 Naya **bongwe** jwa mafoko a a latelang.
 (a) Ditlhako (1)
 (b) Dikgang (1)
- 5.1.6 Fetolela mafoko a a latelang go nna **tirwa** ka go gokelela mogatlana (-iwa).
 (a) Apeile (1)
 (b) Tshega (1)
- 5.1.7 Letlhophhi le le fa tlase ke la mofuta ofe?
 yotlh. (1)
- 5.1.8 Dirisa lekopanyi **gore** mo polelong e o e itlhametseng. (2)

5.2 Sekaseka setshwantsho se se latelang mme morago o arabe dipotsa.

TEMANA G

[Nthekge, M Seakamela]

5.2.1 Dirisa maemedi boemong jwa mafoko a a thaletsweng mo go 1. (2)

5.2.2 Kwala lefoko 'shop' ka Setswana. (1)

5.2.3 Kwala polelo e e thaletsweng mo bokosong ya 2, mo kganetsong. (2)

5.2.4 Tlhophha karabo e e maleba.

Lefoko 'iponna' ke ...

- A Letlhaodi.
- B Leamanyi.
- C Leitiri.
- D Leetsi.

(1)
[20]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA C:
PALOGOTLHE:

40
80